

บทที่ 2

ปริทัศน์วรรณกรรม

การปริทัศน์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทนี้มีเนื้อหาครอบคลุมหัวข้อตามลำดับ ต่อไปนี้

- ความหมายและความสำคัญของหัวเรื่อง
- ประเภทของหัวเรื่อง
- วิธีการกำหนดหัวเรื่อง
 - ส่วนประกอบของทรัพยากรสารสนเทศที่ใช้ในการพิจารณาหัวเรื่อง
 - หลักเกณฑ์การกำหนดหัวเรื่อง
 - ขั้นตอนในการกำหนดหัวเรื่อง
 - จำนวนหัวเรื่องที่เหมาะสม
 - หลักในการสร้างหัวเรื่อง
 - การกำหนดหัวเรื่องเพิ่มเติม
- คู่มือการกำหนดหัวเรื่อง
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ห้องสมุดมหาวิทยาลัย มีหน้าที่หลักในการส่งเสริมการเรียนรู้ การสอน การวิจัย ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และบริการทางวิชาการแก่สถาบันอุดมศึกษาทุกระบบการศึกษา และตอบสนองต่อความต้องการในการบริโภคข้อมูลข่าวสารของคนในสังคม ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ที่ผู้ใช้บริการสามารถค้นคว้าสารสนเทศตามความต้องการและความถนัด ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาความรู้ ความสามารถของบุคคล และยังสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต (Life Long Learning) เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วของวิชาการแขนงต่างๆ รวมกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดภาวะสารสนเทศท่วมท้น (Information Explosion) ตามมา ดังนั้นห้องสมุดจึงจำเป็นต้องสรรหาวิธีการเพื่อที่จะสามารถจัดการกับสารสนเทศที่มีอยู่ได้อย่างเป็นระบบระเบียบ เนื่องจากการจัดเก็บอย่างมีระบบมีผลต่อการค้นคืน และการเข้าถึงสารสนเทศอย่างถูกต้อง รวดเร็วและทันต่อความต้องการของผู้ใช้ ถือว่าเป็นหัวใจของการให้บริการสารสนเทศ

ความหมายและความสำคัญของหัวเรื่อง

ความหมาย

หัวเรื่อง (Subject heading) มีคำจำกัดความหลากหลาย ดังนี้

หัวเรื่อง หมายถึง คำหรือวลี ซึ่งกำหนดใช้แทนเนื้อเรื่องของหนังสือแต่ละเล่ม หัวเรื่องส่วนมากเป็นคำที่สั้น ได้ใจความ และมีความหมายเฉพาะอย่างเด่นชัด (สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, 2525: (15))

หัวเรื่อง หมายถึง คำ กลุ่มคำ หรือวลี หรือชื่อเฉพาะ ที่กำหนดขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์ เพื่อบอกเนื้อหาสำคัญของหนังสือหรือวัสดุสารสนเทศแต่ละรายการ หัวเรื่องที่ดีควรเป็นคำหรือกลุ่มคำ ที่สั้น กะทัดรัด มีความหมายชัดเจน สามารถครอบคลุมเนื้อหาของหนังสือหรือวัสดุสารสนเทศได้ทั้งเนื้อหาที่กว้างๆ และเนื้อหาที่เฉพาะเจาะจง (สุภาจิต โปสุวรรณ, 2543: 27)

หัวเรื่อง หมายถึง ถ้อยคำหรือวลีที่แสดงสาระสำคัญของเรื่องซึ่งเขียนไว้ที่ต้นเรื่อง (ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, 2546: 1285)

หัวเรื่อง หมายถึง คำ กลุ่มคำ หรือวลี ที่กำหนดขึ้นใช้อย่างมีหลักเกณฑ์เพื่อใช้ระบุเนื้อเรื่องสำคัญของวัสดุห้องสมุดอย่างสั้นๆ ด้วยเหตุนี้หัวเรื่องจึงเป็นคำหรือวลีที่สื่อความหมายได้ชัดเจนเกี่ยวกับสาระสำคัญของเนื้อเรื่อง (อัมพร ทีชะระ, 2546: 31)

หัวเรื่อง หมายถึง ศัพท์ควบคุมหรือศัพท์บังคับประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเป็นคำเดี่ยวที่สามารถแสดงเนื้อหาของสารนิเทศ ซึ่งถูกนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการค้นหาสารนิเทศที่ต้องการ (University of Mississippi Libraries, 2004: 1)

จากคำจำกัดความข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

หัวเรื่อง หมายถึง เครื่องมือช่วยค้นหาสารนิเทศที่มีลักษณะเป็นศัพท์บังคับหรือศัพท์ควบคุม เป็นคำ กลุ่มคำ หรือวลี ที่กำหนดขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์ และเป็นคำที่กะทัดรัด

และมีความหมายชัดเจน ซึ่งได้จากการรวบรวม การตรวจสอบและพิสูจน์ การประเมิน และการเลือกมาแล้วว่าเป็นคำที่บอกเนื้อหาสาระที่สำคัญของสารนิเทศ

ความสำคัญ

เนื่องจากทรัพยากรสารนิเทศเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญเท่าเทียมกับทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์ ดังนั้นจึงมีการผลิตสารนิเทศเพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการบริโภคข้อมูลข่าวสารของคนในสังคม ผนวกกับคุณสมบัติเฉพาะของสารนิเทศ 4 ประการ คือ ใช้ไม่หมด ไม่สามารถถ่ายโอนได้ แบ่งแยกไม่ได้ และสะสมเพิ่มพูน (ประภาวดี สิบสนธิ, 2543: 12-13) จึงทำให้เกิดการเพิ่มปริมาณสารนิเทศขึ้นอย่างรวดเร็วและมหาศาล จากเหตุผลดังกล่าวการกำหนดคำเพื่อเป็นตัวแทนเนื้อหาสาระ (Representative) สำหรับทรัพยากรสารนิเทศแต่ละรายการจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

ลดาวัลย์ ศรีธวัช ณ อยุธยา (2546) สรุปความสำคัญของหัวเรื่อง ดังนี้

1. หัวเรื่องใช้แทนเนื้อหาสาระของวัสดุสารสนเทศประเภทต่างๆ เพื่อการจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศ ทำให้ทราบว่าสถาบันบริการสารสนเทศมีสารสนเทศอะไรบ้าง ด้านใดบ้าง มีวัสดุสารสนเทศใดบ้างที่มีเนื้อหาสาระอย่างเดียวกัน และมีมากน้อยเพียงใด
2. หัวเรื่องช่วยในการให้บริการสารสนเทศแก่ผู้ใช้ โดยใช้หัวเรื่องในการบริการตอบคำถามช่วยการค้นคว้า ช่วยให้ผู้ใช้สามารถค้นหาและเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และกว้างขวางขึ้น ทั้งนี้เพราะคุณลักษณะของหัวเรื่องมีการกำหนดสัญลักษณ์เพื่อแสดงรายการโยง เช่น RT นำหน้าหัวเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องกัน BT นำหน้าหัวเรื่องที่มีเนื้อหากว้างกว่า เป็นต้น จึงสามารถบอกให้ทราบถึงหนังสือที่มีเนื้อเรื่องสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องที่ใช้ต้องการค้นคว้า
3. หัวเรื่องช่วยในการจัดหาวัสดุสารสนเทศ การตรวจสอบภายใต้หัวเรื่อง จะทำให้ทราบว่าวัสดุสารสนเทศภายใต้หัวเรื่องนั้นหรือยังมีมากน้อยเพียงพหรือไม่ เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาจัดหา
4. หัวเรื่องใช้จัดทำเครื่องมือช่วยค้น เช่น จัดทำฐานข้อมูลเฉพาะวิชา จัดทำบรรณานุกรมเฉพาะวิชา เฉพาะเรื่อง จัดทำดรรชนีหัวเรื่อง

อย่างไรก็ตามหัวเรื่องก็มีข้อจำกัด กล่าวคือ หัวเรื่องเป็นกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา (Subject Analysis) หรือการทำดรรชนี (Subject Indexing) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการประมวลผลทางสถิติปัญญาระดับสูง บรรณารักษ์ต้องประมาณการเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร (Aboutness) แล้วจึงกำหนดหัวเรื่องเพื่อเป็นตัวแทนของสารสนเทศนั้น ดังนั้นหัวเรื่องที่กำหนดขึ้นสำหรับทรัพยากรสารสนเทศแต่ละรายการจึงขึ้นอยู่กับมุมมอง ความเข้าใจ การตีความเนื้อหาตามเงื่อนไขหรือจุดยืนของผู้วิเคราะห์แต่ละบุคคล (Chowdhury, 2004: 71) ซึ่งแม้ในบุคคลเดียวกัน เมื่ออ่านและวิเคราะห์กำหนดหัวเรื่องแก่ทรัพยากรสารสนเทศรายการเดิมในเวลาต่างกัน ก็อาจตีความและกำหนดหัวเรื่องไม่เหมือนเดิมได้ อีกทั้งการที่หัวเรื่องเป็นศัพท์ควบคุม ซึ่งหมายถึงการควบคุมในด้านความหมาย (semantics) และการควบคุมด้านลักษณะทางภาษา (syntax) จึงส่งผลให้ผู้วิเคราะห์มีอิสรภาพในการเลือกใช้คำได้น้อยลง เนื่องจากต้องใช้คำที่ปรากฏในหนังสือคู่มือหัวเรื่องเป็นสำคัญ ซึ่งคู่มือดังกล่าวมักมีรายการหัวเรื่องให้เลือกใช้น้อย

ประเภทของหัวเรื่อง

หัวเรื่องแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ หัวเรื่องใหญ่ และหัวเรื่องย่อย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (พวา พันธุ์เมฆา, 2542: 7-9)

1. หัวเรื่องใหญ่ (Main headings) คือ หัวเรื่องตามเนื้อหา (Topical heading) ใน Library of Congress Subject Headings จะพิมพ์ด้วยตัวหนาเพื่อให้เห็นเด่นชัด การกำหนดหัวเรื่องสำหรับหนังสือบางเล่ม ใช้แค่หัวเรื่องใหญ่ก็สามารถครอบคลุมเนื้อหาของหนังสือได้ แต่บางครั้งกำหนดแค่หัวเรื่องใหญ่ไม่เพียงพอ ต้องกำหนดหัวเรื่องย่อยตามหลังหัวเรื่องใหญ่ เพื่อกำหนดขอบเขตที่เฉพาะเจาะจงของหัวเรื่องนั้นๆ

คำที่ใช้เป็นหัวเรื่องใหญ่ ได้แก่

(1) คำนาม รูปแบบที่ง่ายที่สุดของหัวเรื่องแบบแรกคือ คำนาม คำที่ใช้ในภาษาต่างๆ ไปที่ผู้คนเข้าใจ วิชาความรู้ส่วนใหญ่ในโลกนี้สามารถใช้คำนามแสดงความหมายบอกให้ทราบได้

ในกลุ่มคำนามนี้ยังสามารถแบ่งย่อยได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

ก) คำสามัญนาม คือ คำที่ใช้เรียกชื่อคน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ ฯลฯ

ข) คำวิสามานยนาม คือ คำที่เป็นชื่อเฉพาะของบุคคล สัตว์ สิ่งของ สถานที่

ค) คำที่ใช้เรียกชื่อวิชา หรือ วิทยาการต่างๆ คำนามในกลุ่มนี้เป็นหัวเรื่องหลักอีกกลุ่มหนึ่งที่บรรณารักษ์จะใช้มาก เพราะปัจจุบันนี้ความก้าวหน้าทางวิชาการเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการแตกแขนงของวิชาใหม่เพิ่มขึ้น การนี้บรรณารักษ์ต้องคอยติดตามอยู่เสมอ สำหรับการกำหนดชื่อวิชาการใหม่ๆ เป็นภาษาไทยนั้น ควรตรวจสอบจากพจนานุกรมเฉพาะวิชาของราชบัณฑิตยสถานเป็นหลัก

ง) อากัรนาม ในภาษาไทยมีคำเป็นจำนวนมากที่ใช้บอกเนื้อหาของเรื่องต่างๆ โดยที่คำนั้นๆ เป็นคำกริยาคำเดียว หรือ คำกริยาที่มีกรรมตามหลัง เช่น แข่งเรือ คุมประพฤติ เป็นต้น คำพวกนี้เวลานำมาเป็นหัวเรื่องจะต้องทำเป็นคำนามเสียก่อน โดยการเติมคำว่า “การ” ลงไปข้างหน้า เป็น การแข่งเรือ การคุมประพฤติ เป็นต้น

นอกจากนี้คำว่า “การ” ยังใช้นำหน้าคำบางคำเพื่อให้หมายถึงกิจการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ เช่น บัญชี จะหมายถึงตัวเล่มบัญชีหรือสมุดบัญชี ส่วน การบัญชี จะหมายถึงการปฏิบัติหรือวิธีการในการทำบัญชี หรือตลาด หมายถึงสถานที่จำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค ส่วน การตลาด หมายถึง การดำเนินการต่างๆ เพื่อให้สินค้าได้ออกไปสู่ผู้บริโภคให้ผู้บริโภคสนใจซื้อ

(2) คำประสม ได้แก่คำนาม 2 คำ นำมาใช้ด้วยกัน โดยมีคำว่า “กับ” หรือ “และ” เป็นคำเชื่อม

ก) คำนามสองที่คำว่า “กับ” เชื่อมนั้น ใช้ในกรณีที่คำนามสองคำนั้นปกติแล้วเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกัน แต่ผู้เขียนได้นำมาเขียนเปรียบเทียบให้เห็นความสัมพันธ์กัน การกำหนดหัวเรื่องจำเป็นต้องใช้คำทั้งสองนั้น แต่จะเชื่อมด้วยคำว่า “กับ” เช่น ศิลปะกับสังคม หองสมุดกับผู้สูงอายุ เป็นต้น

ข) คำนามสองคำที่มีคำว่า “และ” เชื่อมนั้น ใช้ในกรณีที่คำนามสองคำนั้นเป็นเรื่องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เมื่อกกล่าวถึงเรื่องหนึ่งแล้วอีกเรื่องหนึ่งต้องมีมาเป็นของคู่กัน หรือเกี่ยวพันกันอย่างชัดเจน เช่น บิดามารดาและบุตร ความเครียดและความเค้น เป็นต้น

(3) กลุ่มคำหรือวลีที่มีใจความสมบูรณ์ ในการกำหนดหัวเรื่องบางครั้งไม่อาจกำหนดหัวเรื่องได้ด้วยคำนามเพียงคำเดียว จำเป็นต้องใช้ กลุ่มคำ หรือ วลี จึงจะได้ใจความสมบูรณ์ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หนังสือภาพสำหรับเด็ก เป็นต้น หัวเรื่องลักษณะกลุ่มคำนี้มีอยู่จำนวนมากเหมือนกัน

ในอดีตมีการกำหนดหัวเรื่องที่เป็นวลีซึ่งมีค่านามอยู่ท้ายคำ โดยมีการนำเอาค่านามขึ้นก่อน เพราะบรรณารักษ์มีเจตนาต้องการให้ค่านามนั้นอยู่ร่วมกับค่านามคำเดียวกันนั้นที่เป็นคำอื่น โดยคาดว่าน่าจะเป็นประโยชน์กับผู้ใช้ เช่น เรื่อง การปรุงอาหาร ในอดีตจะกำหนดหัวเรื่องเป็น อาหาร, การปรุง โดยที่คำนี้จะอยู่ใกล้กับคำว่า อาหาร อื่นๆ ที่มีอยู่แล้ว และคาดหวังว่าเมื่อผู้มาเปิดหารายการที่คำ อาหาร ก็จะได้พบ เรื่อง อาหาร, การปรุง ด้วย แต่โดยความเป็นจริงแล้ว เมื่อผู้ใช้ต้องการค้นเรื่อง การปรุงอาหาร ผู้ใช้ก็จะนึกถึงคำว่า การปรุงอาหาร ตรงๆ มีน้อยคนที่จะคิดว่าเรื่องที่ต้องการควรจะหาจากคำว่า อาหาร, การปรุง ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงว่าคำที่ใช้นึกถึงนั้นเป็น ภาษาธรรมชาติ (Natural language) หรือ ภาษาธรรมดา (Ordinary language) คือนึกถึงคำตรงๆ ดังนั้นปัจจุบันแนวคิดในการกำหนดหัวเรื่องนั้น จึงกำหนดเป็นคำตรงๆ หรือวลีตรงๆ ไม่มีการกลับคำแล้วค้นด้วยจุลภาคเช่นแต่ก่อน หัวเรื่องที่เคยกำหนดเป็น กฎหมาย, การปฏิรูป ; คอมมิวนิสต์, ลัทธิ ; เต๋า, ลัทธิ จึงกำหนดใหม่เป็น การปฏิรูปกฎหมาย ; ลัทธิคอมมิวนิสต์ ; ลัทธิเต๋า

ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวยังครอบคลุมไปถึง การกำหนดหัวเรื่องที่เป็นชื่อสถาบันที่เป็นนิติบุคคล เช่น กระทรวง ทบวง กรม สมาคม ฯลฯ โดยมีการลงตรงๆ ตามชื่อที่เรียกกัน (เช่นเดียวกับการลงรายการหลักในการทำรายการ)

2. หัวเรื่องย่อย (Subdivisions) แบ่งเป็นประเภทต่างๆ คือ

2.1 Topical subdivisions คือ หัวเรื่องย่อยที่แสดงเนื้อหาของวัสดุ

2.2 Form subdivisions คือ หัวเรื่องย่อยที่แสดงรูปแบบการเขียน หรือลักษณะของวัสดุ

2.3 Geographic subdivisions คือ หัวเรื่องย่อยที่แสดงชื่อภูมิศาสตร์ เช่น ประเทศ รัฐ เมือง ฯลฯ จะสังเกตเห็นได้จากมีวลี "May Subd Geog" กำกับหัวเรื่องที่อนุญาตให้แบ่งย่อยออกไปตามชื่อภูมิศาสตร์ หัวเรื่องย่อยภูมิศาสตร์ ไม่ว่าจะป็นชื่อรัฐหรือเมือง ถ้าเป็นของประเทศสหรัฐอเมริกา แกรตบริเตน และแคนาดา สามารถใช้ชื่อรัฐ หรือเมืองตามหลังหัวเรื่องได้โดยตรง สำหรับประเทศอื่นๆ ถ้าจะกระจายหัวเรื่องออกไปตามรัฐ หรือเมือง จำเป็นต้องใช้ชื่อประเทศคั่นระหว่างหัวเรื่องกับชื่อรัฐหรือเมือง

2.4 Time or chronological subdivisions คือ หัวเรื่องย่อยที่แบ่งตามยุคสมัย หรือลำดับเหตุการณ์หรือระยะเวลา ใน Library of Congress Subject Headings ใช้หลายรูปแบบ คือ

2.4.1 แบ่งย่อยตามศตวรรษ เช่น -20th century

2.4.2 แบ่งย่อยตามชื่อยุคสมัย เช่น - Colonial period

2.4.3 แบ่งย่อยตามปีหรือช่วงปี หัวเรื่องย่อยแบบนี้มีใช้มาก ส่วนใหญ่ใช้กับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประวัติของเรื่องต่างๆ เช่น -2003

การกำหนดช่วงเวลาเป็นสิ่งที่กำหนดยาก เช่น ประวัติศาสตร์ของไทย ควรศึกษาให้ละเอียดจึงจะกำหนดช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ได้ถูกต้อง การกำหนดหัวเรื่องย่อยประเภทนี้ ต้องเป็นไปตามหลักเหตุผลและตรงตามความจริง

การจัดลำดับหัวเรื่องย่อย จะเป็นไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้ โดยมี Form Subdivisions อยู่ท้ายสุดเสมอ

ก) หัวเรื่องหลัก--ชื่อภูมิศาสตร์--ยุคสมัย--รูปแบบ

ข) ชื่อภูมิศาสตร์ (หัวเรื่องหลัก)--หัวเรื่องย่อย

ค) หัวเรื่องหลัก--ชื่อภูมิศาสตร์--หัวเรื่องย่อย

การจัดลำดับโดยชื่อภูมิศาสตร์อยู่กลาง ปัจจุบันไม่นิยมใช้ ได้มีการเปลี่ยนมาใช้รูปแบบ หัวเรื่องหลัก--หัวเรื่องย่อย--ชื่อภูมิศาสตร์ แต่การที่จะเลือกใช้รูปแบบใดสำหรับแต่ละหัวเรื่องควรต้องตรวจสอบกับ Library of Congress Subject Headings ก่อนเสมอ

วิธีการกำหนดหัวเรื่อง

ส่วนประกอบของทรัพยากรสารสนเทศที่ใช้ในการพิจารณาหัวเรื่อง

ส่วนประกอบที่ผู้วิเคราะห์สามารถหาแนวความคิดหลักของสารสนเทศได้ มีดังนี้ (University of South Florida, School of Library and Information Science, 2004)

1. ชื่อเรื่องหลักและชื่อเรื่องรอง (Title and subtitle): ชื่อเรื่องเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่จะบอกถึงประเด็นหลัก (Topic) ของวัสดุสารสนเทศได้ทันที เนื่องจากชื่อเรื่องส่วนใหญ่มักมีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง ชื่อเรื่องจึงช่วยให้คาดเดาเนื้อเรื่องของวัสดุสารสนเทศได้ อย่างไรก็ตามชื่อเรื่องของวัสดุสารสนเทศบางรายการอาจมีชื่อเรื่องที่ไม่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง ทำให้ไม่สามารถคาดเดาเนื้อเรื่อง

2. สารสังเขป (Abstract) : สารสังเขปที่ดีสามารถใช้เป็นแหล่งบ่งบอกถึงเนื้อหาสาระของเอกสารได้ ทั้งนี้เพราะคำที่ปรากฏอยู่ในสารสังเขปมักจะแสดงแก่นของเรื่องของสารสนเทศนั้นๆ

3. สารบัญ (List of Contents) : ในส่วนของสารบัญนี้จะแสดงหัวข้อหรือประเด็นทั้งหมดที่ครอบคลุมในเอกสาร ด้วยคำศัพท์หรือประโยคที่สั้นและง่ายต่อการทำความเข้าใจ ดังนั้นนักวิเคราะห์จึงสามารถพิจารณาข้อความที่ปรากฏที่หน้าสารบัญได้โดยง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานรวมเรื่อง เช่น รวมบทความ หรืองานวิจัย

4. คำนำ หรือ บทนำ (Preface and Introduction): จะช่วยให้ทราบวัตถุประสงค์หรือแนวคิดของผู้เขียน รวมทั้งเนื้อเรื่องสำคัญอย่างคร่าว ๆ

5. คำศัพท์ คำดรรชนี วลี ที่พิมพ์แตกต่างไปจากส่วนอื่น ๆ เช่น ตัวพิมพ์หนา หรือเอียงในสาระสังเขป หรือ Hyperlinks ชื่อเรื่อง สารบัญ บทนำ ดรรชนีท้ายเล่ม เป็นต้น

6. ภาพประกอบ (Illustration) แผนภาพ (Diagrams) ตาราง (Table) คำบรรยายภาพ (Captions): ภาพวาดและคำบรรยายภาพเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของวัสดุสารสนเทศ ด้านงานศิลปะ ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่มักจะเป็นภาพมากกว่าตัวอักษร คำบรรยายภาพจะมีลักษณะคล้ายกับคำแทนสาระของภาพ

7. รายการบรรณานุกรมท้ายเอกสาร (Reference or Bibliography): รายการเอกสารอ้างอิงที่ผู้เขียนใช้ในการเรียบเรียงเอกสารจะช่วยให้ทราบว่าเอกสารที่นำมาอ้างอิงส่วนใหญ่เป็นเรื่องใด ซึ่งเนื้อเรื่องของเอกสารเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับเนื้อหาของวัสดุสารสนเทศที่กำลังวิเคราะห์

8. เนื้อเรื่อง (Content): ในกรณีที่ไม่สามารถสรุปเนื้อเรื่องได้จากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ของวัสดุสารสนเทศ จำเป็นที่จะต้องพิจารณาจากเนื้อเรื่องของเอกสาร ซึ่งนักดรรชนีสามารถรู้ได้โดยประสบการณ์ของตนว่าจะใครควรนำมาอ่านอย่างไรใครควรดู และอะไรควรอ่านเพียงแค่มิวเดิน

กรณีที่ไม่สามารถวิเคราะห์เนื้อหาของวัสดุสารสนเทศได้จากแหล่งข้อมูลภายในตัววัสดุแล้ว อาจอาศัยจากแหล่งข้อมูลภายนอก ได้แก่ บทวิจารณ์ ซึ่งจะพบในหนังสืออ้างอิงประเภทบรรณานุกรมและวารสาร หรืออาศัยข้อมูลบรรณานุกรม หรือ CIP (Cataloging In Publication) ซึ่งจัดทำโดยสำนักพิมพ์ หรือฐานข้อมูลต่าง ๆ ปรากฏอยู่ด้านหลังหน้าปกในของหนังสือ หรือหากเนื้อเรื่องนั้นยากเกินไป หรือมีเนื้อเรื่องที่ลึกซึ้งเฉพาะสาขาวิชา ซึ่งผู้วิเคราะห์ไม่มีความเชี่ยวชาญ ควรปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ

สำหรับวัสดุสารสนเทศที่มีเนื้อหาไม่ได้เป็นตัวอักษรนั้น ประการแรกจะต้องพิจารณาวัตถุประสงค์ ภาพประกอบ รูปแบบการนำเสนอ ตัววัสดุ บรรจุภัณฑ์ วัสดุอื่น ๆ ที่แนบมาด้วย เช่น คู่มือ คำแนะนำ ฉลาก ฯลฯ คำบรรยายภาพในงานศิลปะ หากไม่มีสิ่งเหล่านี้ ให้พิจารณาจากเนื้อหาของวัสดุสารสนเทศ โดยให้แปลงแนวคิดออกมาเป็นคำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก

หลักเกณฑ์การกำหนดหัวเรื่อง

Haykin (1951) ได้สรุปหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่ผู้วิเคราะห์ควรคำนึงถึง เพื่อให้หัวเรื่องถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนี้

1. พิจารณาถึงผู้ใช้ (The Reader as the focus) ว่าผู้ใช้ห้องสมุดเป็นใคร เพื่อที่จะได้เลือกหัวเรื่องให้เหมาะสมกับระดับความรู้ ความต้องการของผู้ใช้ส่วนใหญ่
2. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหัวเรื่อง (Unity) หนังสือและวัสดุสารสนเทศที่เนื้อเรื่องอย่างเดียวกัน ควรอยู่ภายใต้หัวเรื่องเดียวกัน ผู้กำหนดหัวเรื่องต้องระวังในการเลือกใช้คำที่มีความหมายครอบคลุมเนื้อหาของหนังสือหรือวัสดุสารสนเทศนั้น และต้องไม่ใช่คำที่มีความหมายคลุมเครือ
3. ภาษาที่กำหนดใช้เป็นหัวเรื่อง (Usage) ควรเลือกใช้คำซึ่งใช้กันในปัจจุบัน ต้องพิจารณาถึงผู้ใช้ในห้องสมุดด้วย ถ้าบริการแก่คนทั่วไป ก็เลือกใช้คำที่นิยมกันมากกว่าจะเลือกคำศัพท์เฉพาะ
4. ความเฉพาะเจาะจงของหัวเรื่อง (Specificity) หัวเรื่องควรเฉพาะเจาะจงพอที่จะครอบคลุมเนื้อหาของวัสดุสารสนเทศ ไม่ควรใช้หัวเรื่องกว้างๆ แต่ควรใช้หัวเรื่องเพิ่มเป็นสองหัวเรื่องที่เฉพาะเจาะจง เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหามากที่สุด

ขั้นตอนในการกำหนดหัวเรื่อง

ขั้นตอนในการกำหนดหัวเรื่อง 2 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์แนวความคิดหลัก และการแปลแนวคิดที่วิเคราะห์เป็นหัวเรื่อง (International Bibliography of the Social Sciences, 2007)

1. การวิเคราะห์แนวความคิดหลัก (Conceptual analysis) ของสารนิเทศแล้วเลือกกำหนดหัวเรื่องที่เป็นประโยชน์ และเหมาะสมกับกลุ่มผู้ใช้สารนิเทศ
2. การแปลแนวคิดที่วิเคราะห์เป็นหัวเรื่อง (Translation) โดยสามารถใช้ชื่อเรื่องเป็นตัวกำหนดหัวเรื่องได้ ในกรณีที่เนื้อเรื่องและชื่อเรื่องสอดคล้องกัน อย่างไรก็ตามผู้วิเคราะห์ควรพิจารณาเนื้อเรื่อง และกำหนดคำตามความเหมาะสม คำที่ใช้เป็นหัวเรื่องต้องสรุปสาระสำคัญ

ของเรื่องได้ และเป็นมาตรฐานโดยต้องตรวจสอบกับศัพท์บัญญัติในสาขาวิชาต่างๆ ที่กำหนด โดยสถาบันมาตรฐานในสาขาวิชานั้นๆ

สิ่งสำคัญสำหรับการกำหนดหัวเรื่อง คือ ควรคำนึงถึงความคิดและความต้องการของผู้ใช้ เพราะหัวเรื่องที่ถูกกำหนดขึ้นมาจะจะมีประสิทธิผล ทำให้ผู้ใช้เข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศได้

จำนวนหัวเรื่องที่เหมาะสม

การกำหนดจำนวนหัวเรื่อง ให้วัสดุสารสนเทศแต่ละรายการแตกต่างกันตามความเหมาะสม หนังสือบางเล่มให้หัวเรื่องเดียวก็ครอบคลุมเนื้อหาได้ทั้งหมด แต่บางเล่มต้องให้หลายหัวเรื่อง เนื่องจากหนังสือในปัจจุบันมีเนื้อหาคาบเกี่ยวกันหลายวิชา (Interdisciplinary) หอสมุดรัฐสภาอเมริกันกำหนดหัวเรื่องมาตรฐาน รายการละไม่เกิน 6 หัวเรื่อง แต่ในบางกรณี อาจกำหนดได้ถึง 10 หัวเรื่อง เพราะที่ปฏิบัติกันมาแต่เดิม หนังสือที่มีเนื้อเรื่องย่อยๆ สัมพันธ์กัน จะกำหนดหัวเรื่องกว้างๆ ที่ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมด แต่ในปัจจุบันมีการกำหนดหัวเรื่องสำหรับเนื้อเรื่องย่อยๆ ด้วย

ในกรณีที่หนังสือบางเล่มเนื้อหาส่วนหนึ่งเป็นทฤษฎี อีกส่วนหนึ่งเป็นกรณีตัวอย่าง ควรกำหนดหัวเรื่องทั้งสองแบบ คือ หัวเรื่องที่เป็นทฤษฎีและกรณีตัวอย่าง หัวเรื่องที่เป็นชื่อเฉพาะ ต้องกำหนดเองตามหลักที่กำหนดไว้

หลักในการสร้างหัวเรื่อง

หลักในการสร้างหัวเรื่อง มีดังนี้ (เยาเวศ อุดมอานุกาพสุข, 2547: 74-75)

1. ในกรณีที่ต้องการกำหนดหัวเรื่องจากคู่มือภาษาต่างประเทศ การแปลหัวเรื่องจากภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมทางภาษาที่แตกต่างกัน จึงควรพิจารณาศัพท์แต่ละคำที่จะกำหนดเป็นหัวเรื่องให้เหมาะสม ทั้งที่เป็นคำและวลี ให้เลือกคำที่กระชับรัดและชัดเจน ถ้ามีคำแปลหลายคำให้เลือกคำใดคำหนึ่งที่เหมาะสมเป็นหัวเรื่อง คำอื่นๆ ที่ไม่ได้นำมาใช้ทำหัวเรื่อง ควรทำรายการโยงให้ครบถ้วน การกำหนดหัวเรื่องควรกำหนดเป็น

คำนาม ไม่นิยมใช้คำกริยาเป็นหัวเรื่อง หนึ่งในการแปลและเลือกใช้คำเป็นหัวเรื่อง ควรคำนึงด้วยว่าผู้ใช้จะหาคำนั้นพบหรือไม่ ดังนั้นการกำหนดหัวเรื่องจึงไม่ควรคิดเองทำเองเป็นหลัก ควรมี “กลุ่ม” พิจารณาที่ปรึกษาหารือร่วมกัน และต้องตรวจสอบกับศัพท์บัญญัติในสาขาวิชาต่างๆ ที่กำหนดโดยสถาบันมาตรฐานในสาขาวิชานั้นๆ

สำหรับแหล่งข้อมูลที่จะช่วยให้บรรณารักษ์ตรวจสอบว่าคำใดที่สามารถใช้เป็นหัวเรื่องใหม่ได้ ก็คือ หนังสือประเภทบรรณานุกรม เช่น Readers' Guide to Periodical Literature, Applied Science & Technology Index เพราะหนังสือเหล่านี้กองบรรณาธิการจะมีการประชุมพิจารณาตกลงในการใช้คำใหม่ๆ ที่จะป็นหัวเรื่องได้อยู่ทุกๆ เดือน นอกจากนี้ก็มีสิ่งพิมพ์ประเภทวารสาร เช่น Booklist, Commulative Book Index, Book Review Digest, เอกสารรายสามเดือนของ Library of Congress ที่เสนอหัวเรื่องใหม่ๆ, Weekly Record, American Book Publishing Record เป็นต้น (พวา พันธุ์เมฆา: 26)

2. จัดทำรายการโยงความสัมพันธ์ของหัวเรื่อง ความเกี่ยวข้องในฐานะที่มีความสัมพันธ์กว้างกว่า แคบกว่า หรือสัมพันธ์กัน

3. จัดทำคำอธิบายประกอบหัวเรื่อง (Scope note) เพื่อบอกขอบเขตหรือความหมายของหัวเรื่อง วิธีใช้หัวเรื่องหรือมีรหัสแจ้งให้กำหนดหัวเรื่องออกไปตามประเทศด้วย

4. ภาษาที่ใช้ในการกำหนดหัวเรื่อง ไม่ควรใช้คำล้าสมัย ควรเลือกใช้ศัพท์ทันสมัยและไม่ใช้ศัพท์สแลง ควรมีการประเมินอย่างสม่ำเสมอ ถ้าพบว่าหัวเรื่องใดล้าสมัยควรทำการแก้ไขปรับปรุง

การจะตัดสินใจเปลี่ยนคำศัพท์ใหม่แทนคำเก่าที่ใช้อยู่แล้วนับว่าเป็นเรื่องใหญ่ คือจะต้องมีการเปลี่ยนคำหัวเรื่องในฐานข้อมูลหัวเรื่องที่ใช้อยู่เดิมทั้งหมดทุกรายการ ตลอดจนรายการอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งหมด กรณีที่รายการหัวเรื่องของเก่ามีจำนวนมาก อาจจะไม่แก้ไขใหม่แต่ใช้วิธีทำรายการโยงขึ้นแทนได้

5. ควรกำหนดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการสร้างหัวเรื่อง ถ้าจะจัดหลักเกณฑ์การบัญญัติศัพท์ตามราชบัณฑิตยสถานก็คือ พิจารณาคำที่จะเลือกใช้ตามลำดับดังนี้ พิจารณาคำที่เป็นภาษาไทยแท้ๆ ก่อน แล้วจึงพิจารณาคำบาลีหรือสันสกฤต ถ้าไม่มีหรือไม่เหมาะสม จึงใช้วิธีทับศัพท์ ซึ่งเป็นวิธีสุดท้ายที่จะเลือกใช้ในการกำหนดหัวเรื่อง

6. ควรจัดทำหัวเรื่องแบบฉบับ (Pattern headings) เพื่อใช้เป็นแบบอย่างหรือเป็นมาตรฐานในการกำหนดหัวเรื่องอื่นๆ ที่เป็นหัวเรื่องทำนองเดียวกับหัวเรื่องแบบฉบับ

7. การกำหนดหัวเรื่องที่เป็นวลี ปัจจุบัน Library of Congress Subject Headings นิยมเรียงลำดับตามคำหรือวลีนั้นๆ และเมื่อจะใช้เป็นรูปหัวเรื่องภาษาไทย ให้ใช้ตามหลักความสำคัญของคำ ดังหลักเกณฑ์ต่อไปนี้

7.1 ชื่อเฉพาะของลักษณะภูมิศาสตร์ เช่น ชื่อทะเลสาบ ชื่อแม่น้ำ ถ้าคำขึ้นต้นชื่อลักษณะภูมิศาสตร์เป็นชื่อเฉพาะ เช่น Erie, Lake เมื่อให้เป็นหัวเรื่องภาษาไทย ให้ย้ายคำที่เป็นชื่อเฉพาะไปไว้หลังคำแสดงลักษณะภูมิศาสตร์ คือ ทะเลสาบอีรี

7.2 หัวเรื่องที่มีคำคุณศัพท์ของภาษาและสัญชาติประกอบ ให้คงคำคุณศัพท์ไว้ข้างหลังหัวเรื่อง

7.3 หัวเรื่องประเภทคำคุณศัพท์ประกอบคำนาม โดยทั่วไป ส่วนใหญ่จะกลับเอาคำคุณศัพท์ไปไว้ข้างหลังคำนาม เช่น Agricultural machinery เป็น เครื่องจักรกลการเกษตร

8. การกำหนดคำเป็นหัวเรื่อง ควรพิจารณาด้วยว่า นำไปใช้กับสาขาวิชาใดได้บ้าง ให้ทำคำอธิบายประกอบหัวเรื่องไว้ด้วย

9. การใช้คำ “กับ” และ “และ” ในการกำหนดหัวเรื่อง “กับ” ใช้กับข้อความที่ไม่สอดคล้อง และไม่เป็นไปในทำนองเดียวกัน “และ” ใช้กับข้อความที่เป็นไปในทำนองเดียวกัน และสอดคล้องกัน

การกำหนดหัวเรื่องเพิ่มเติม

การที่วิทยาการด้านความรู้มีการพัฒนาอย่างไม่มีขีดจำกัด ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ในการกำหนดหัวเรื่องให้กับทรัพยากรสารสนเทศ จึงมักจะได้พบสารสนเทศที่มีเนื้อหาแปลกใหม่อยู่เสมอ และจำเป็นต้องกำหนดหัวเรื่องขึ้นมาใหม่เพื่อให้เป็นตัวแทนเนื้อหาของสารสนเทศนั้นๆ หลักการพิจารณาคำหรือวลีที่สามารถกำหนดเป็นหัวเรื่องเพิ่มเติม มีดังนี้ (สุภาชาติ โปสุวรรณ, 2543: 34)

1. คำศัพท์ใหม่ๆ หรือศัพท์เฉพาะทางวิชาการ ที่ใช้แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับในหมู่นักวิชาการ
2. คำหรือวลีที่นำมาใช้นั้น มีความถูกต้องตามความนิยมในแง่ภาษา ไม่ควรใช้ศัพท์แสลง
3. คำหรือวลีที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคมปัจจุบัน

พวา พันธุ์เมฆา (2542) จำแนกหัวเรื่องทีอาจเพิ่มลงในบัญชีหัวเรื่อง เป็นคำเฉพาะประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. ชื่อเฉพาะ (Proper names) ต่อไปนี้

1.1 ชื่อบุคคล (Names of persons)

1.1.1 ชื่อครอบครัว ชื่อตระกูล (Names of families)

1.1.2 ชื่อสถานที่ (Names of places)

จ) ชื่อประเทศ รัฐ เมือง จังหวัด อำเภอ เขตปกครองต่างๆ
(Countries, states, cities, provinces, counties)

ฉ) ชื่อกลุ่มรัฐ หรือกลุ่มประเทศ เช่น อินโดจีน

ช) ชื่อลักษณะทางภูมิศาสตร์ เช่น เทือกเขา ภูเขา หมู่เกาะ มหาสมุทร ทะเลสาบ

1.1.3 ชื่อของเชื้อชาติ ชนชาติ (Names of nationalities)

1.1.4 ชื่อของภาษาและวรรณคดีของชาติต่างๆ (Names of languages and literatures)

1.1.5 ชื่อของสงคราม การต่อสู้ต่างๆ (Names of wars and battles)

1.1.6 ชื่อของสนธิสัญญา ข้อตกลงต่างๆ (Names of treaties)

1.1.7 ชื่อของกลุ่มชนชาวอินเดียแดง (Names of Indian peoples)

1.1.8 ชื่อของหน่วยงานนิติบุคคล (Names of corporate bodies)

1.1.9 ชื่อสมาคม สโมสรต่างๆ (Associations, societies, clubs)

1.1.10 ชื่อของสถาบัน ห้องสมุด วิทยาลัย มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล (Institutions, colleges, universities, hospitals)

1.1.11 ชื่อนิกายทางศาสนา (Church denominations)

1.1.12 ชื่อของหน่วยงานราชการต่างๆ (Government bodies)

1.1.13 ชื่อของอาคารสิ่งก่อสร้าง สวนสาธารณะ เรือ และอื่นๆ (Buildings, parks, ships etc.)

1.2 ชื่อสามัญ (Common names)

1.2.1 ชื่อที่เรียกแยกย่อยของคำต่อไปนี้ ชื่อสัตว์ต่างๆ (Animals) ชื่อนกต่างๆ (Birds) ชื่อปลาต่างๆ (Fishes) ชื่อดอกไม้ต่างๆ (Flowers) ชื่อผลไม้ต่างๆ (Fruits) ชื่อกีฬาต่างๆ (Sports) ชื่อเครื่องดนตรีต่างๆ (Music instruments) ชื่อผลไม้เปลือกแข็งต่างๆ (Nuts) ชื่อเครื่องมืออุปกรณ์ (Tools) ชื่อพรรณไม้ต่างๆ (Trees) ชื่อผักต่างๆ (Vegetables)

1.2.2 ชื่อโรคต่างๆ (Diseases)

- 1.2.3 ชื่ออวัยวะและส่วนต่างๆ ในร่างกาย (Organs and regions of body)
- 1.2.4 ชื่อธาตุและสารเคมีต่างๆ (Chemicals)
- 1.2.5 ชื่อแร่ธาตุต่างๆ (Minerals)

จากหลักเกณฑ์ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า คำหรือวลีที่กำหนดขึ้นใหม่ ควรมีความถูกต้องในแง่ภาษาตัวสะกดต่างๆ ควรใช้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เป็นหลักในการตรวจสอบส่วนศัพท์เทคนิคและวิชาการ ควรใช้ตามศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถาน หรือตามศัพท์บัญญัติของสาขาวิชาการด้านต่างๆ โดยเฉพาะ

คู่มือการกำหนดหัวเรื่อง

1. คู่มือการกำหนดหัวเรื่องภาษาไทย

1.1 คู่มือหัวเรื่องทั่วไป

ก. หัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทย จัดทำโดยคณะทำงานกลุ่มวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศ ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา เป็นหนังสือหัวเรื่องภาษาไทยที่ครอบคลุมหัวเรื่องหลายๆ สาขาวิชา ฉบับปรับปรุงแก้ไขครั้งล่าสุด คือ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 ปี พ.ศ.2547

ข. ซีดีรอมรายการคำหัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทย (Red Demo) จัดทำโดยสุธรรม อูมาแสงทองกุล ประกอบด้วยรายการคำหัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทยของคณะอนุกรรมการฝ่ายวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศ ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งรวบรวมคำหัวเรื่องจากหนังสือ "หัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทย" ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 253x และเพิ่มเติมรายการคำหัวเรื่องใหม่ๆ ที่ผ่านความเห็นชอบจากที่ประชุมคณะอนุกรรมการข้อมูลดังกล่าวบันทึกเป็นแฟ้มข้อมูลของโปรแกรมจัดการฐานข้อมูล CDS/ISIS for DOS version 3.08 ของ Unesco

ค. คำภาษาอังกฤษที่ใช้กำกับหัวเรื่องภาษาไทย จัดทำโดยคณะทำงานกลุ่มวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศ ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานใช้เป็นคู่มือตรวจสอบหัวเรื่องภาษาไทยที่จะใช้คำภาษาอังกฤษที่ใช้กำกับหัวเรื่องภาษาไทย โดยรวบรวมจากหัวเรื่องหนังสือภาษาไทย ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 ซึ่ง

คณะทำงานฯ ได้จัดทำและเผยแพร่ไปพร้อมกัน ฉบับปรับปรุงแก้ไขครั้งล่าสุด คือ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ.2547

ง. หัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทย จัดทำโดยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย โดยส่วนใหญ่ดัดแปลงมาจากหัวเรื่องของเชียร์ ดังนั้น ลักษณะและวิธีการใช้จึงคล้ายคลึงกัน หัวเรื่องส่วนใหญ่มีเลขหมู่ระบบทศนิยมดิวอี้กำกับ หัวเรื่องหลักมี 3 ประเภท คือ หัวเรื่องหลักสำหรับชื่อประเทศ หัวเรื่องหลักสำหรับชื่อเมือง ได้แก่ กรุงเทพฯ และหัวเรื่องหลักสำหรับชื่อภาษา ฉบับปรับปรุงแก้ไขครั้งล่าสุด คือ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 ปี พ.ศ.2523

จ. หัวเรื่องและวิธีการกำหนดหัวเรื่องสำหรับวัสดุสารนิเทศภาษาไทย จัดทำโดยฝ่ายวิเคราะห์วัสดุสารนิเทศ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อเป็นคู่มือในการกำหนดหัวเรื่องสำหรับวัสดุสารนิเทศภาษาไทย ของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีสิ่งพิมพ์ด้านการแพทย์รวมอยู่ด้วย ลักษณะการกำหนดหัวเรื่องจึงใช้รูปแบบทั้งของหอสมุดรัฐสภาอเมริกันและหอสมุดแพทย์แห่งชาติ อเมริกันผสมกัน ดังนั้นห้องสมุดที่จะใช้หัวเรื่องด้านการแพทย์ของคู่มือนี้จึงควรพิจารณาและเลือกใช้อย่างระมัดระวัง ทั้งนี้สามารถเข้าถึงทางเว็บไซต์ ได้ที่ URL: <http://202.28.88.64/heading/index.html> ซึ่งมีการแก้ไข / เพิ่มเติมหัวเรื่องใหม่เป็นประจำทุกเดือน (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สำนักหอสมุด, 2550)

1.2 คู่มือหัวเรื่องเฉพาะสาขา

ก. หัวเรื่องการแพทย์ภาษาไทย จัดทำโดยสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นหนังสือหัวเรื่องทางการแพทย์ ซึ่งรวบรวมคำศัพท์แพทย์จากหัวเรื่องทางการแพทย์ที่จัดพิมพ์โดยใช้ในหนังสือตำราของหอสมุดแพทย์แห่งชาติอเมริกา และแปลโดยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในการใช้ภาษาและพจนานุกรมศัพท์แพทย์ต่างๆ ฉบับปรับปรุงแก้ไขครั้งล่าสุด คือ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ.2533

ข. สหดรชนีหัวเรื่องภาษาไทยทางการแพทย์ จัดทำโดยจีระ อินทโกสุม และคนอื่นๆ จัดพิมพ์เมื่อ ปี พ.ศ.2532 เป็นดรชนีช่วยค้นเรื่องในวารสารภาษาไทยทางการแพทย์และวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่มีในห้องสมุด ตั้งแต่ปี พ.ศ.2507 โดยนำคำแปลจากพจนานุกรมศัพท์แพทย์ พจนานุกรมศัพท์วิทยาศาสตร์การแพทย์ คำศัพท์ที่ใช้ในบทความวารสาร ตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาวิชาและบรรณารักษ์ห้องสมุดแพทย์ที่จัดทำดรชนีหัวเรื่องภาษาไทย

2. คู่มือการกำหนดหัวเรื่องภาษาอังกฤษ

2.1 คู่มือหัวเรื่องทั่วไป

ก. Library of Congress Subject Headings จัดทำโดยบรรณารักษ์หอสมุดรัฐสภาอเมริกัน เริ่มจัดทำในปี ค.ศ. 1898 โดย มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันฉบับที่ออกเป็นฉบับพิมพ์จะทำการปรับปรุงปีละครั้ง ส่วนฉบับอิเล็กทรอนิกส์ผู้ทำรายการสามารถสมัครเป็นสมาชิกแบบออนไลน์มาที่เครื่องคอมพิวเตอร์ของผู้ปฏิบัติงานได้ หรือโดยการเป็นสมาชิกของ Bibliographic utilities ที่เป็นสมาชิกของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน เช่น OCLC และ RLIN คู่มือกำหนดหัวเรื่องของ LC จะครอบคลุมความรู้ในระดับกว้างในทุกสาขาวิชา เป็นที่นิยมใช้ในห้องสมุดทุกประเภททุกขนาด ในหลาย ๆ ประเทศ

ข. เว็บไซต์ Library of Congress Subject Headings Weekly Lists จัดทำโดยหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน สำหรับคำที่ปรากฏในเว็บไซต์นี้เป็นคำศัพท์ที่ผ่านการตรวจสอบแล้วว่าสามารถนำมาใช้เป็นหัวเรื่องได้ โดยจะมีบทสรุปของการประชุมในแต่ละสัปดาห์ในส่วนท้ายของรายการคำหัวเรื่อง สามารถเข้าถึงได้ที่ URL: <http://www.loc.gov/aba/cataloging/subject/weeklylists/>

ค. Sear's List of subject headings จัดทำโดย มินนี่ เอิร์ล ซีเยร์ส (Minnie Earl Sears) มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นคู่มือในการกำหนดหัวเรื่องสำหรับห้องสมุดขนาดเล็ก จัดพิมพ์ครั้งแรกปี ค.ศ. 1923 โดยยึดรูปแบบตามการกำหนดหัวเรื่องของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน เพื่อว่าหากห้องสมุดขยายตัวขึ้นในภายหลังจะสามารถเปลี่ยนไปใช้ LCSH ได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขหัวเรื่องเดิมที่ใช้อยู่ คู่มือการกำหนดหัวเรื่องของซีเยร์สได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และได้รับการจัดทำในรูปของอิเล็กทรอนิกส์ นิยมใช้ในห้องสมุดประชาชนขนาดเล็กถึงขนาดกลาง และห้องสมุดโรงเรียน ลักษณะคำศัพท์ที่ใช้เป็นหัวเรื่องจะเป็นศัพท์ทั่วไป มีศัพท์เฉพาะเป็นส่วนน้อย ฉบับปรับปรุงแก้ไขครั้งล่าสุด คือ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 18 ปี ค.ศ.2003

2.2 คู่มือหัวเรื่องเฉพาะสาขา

ก. Medical Subject Headings: MeSH จัดทำโดยหอสมุดแพทย์แห่งชาติอเมริกัน มีลักษณะเป็นทั้งศัพท์สัมพันธ์และรายการหัวเรื่องเนื่องจาก มีโครงสร้างของการจัดลำดับความสัมพันธ์ของคำศัพท์ที่แน่นอน ซึ่งเป็นลักษณะของ

ศัพท์สัมพันธ์ มีลักษณะของกลุ่มคำและการผสมคำไว้ล่วงหน้า และสามารถจำแนกหัวเรื่องย่อยได้ หัวเรื่อง MeSH สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นจุดเข้าถึงรายการสารสนเทศของหอสมุดแพทย์แห่งชาติอเมริกัน (National Library of Medicine) สามารถเข้าถึงได้ที่ URL: <http://www.nlm.nih.gov/mesh/meshhome.html>, MEDLINE, หอสมุดรัฐสภาอเมริกัน และ Index Medicus ฉบับพิมพ์มีสามเล่มคือ เล่มที่ 1 “Hierarchical listing” เป็นบัญชีคำศัพท์จัดเรียงตามลำดับความสัมพันธ์ของคำ เล่มที่ 2 “Alphabetical arrangement” จัดเรียงคำศัพท์ตามลำดับตัวอักษร และมีคำอธิบายขอบเขตของหัวเรื่อง เล่มที่ 3 “Permute alphabetical listing” จัดเรียงรายการคำศัพท์ตามลำดับอักษรโดยสลับให้คำทุกคำที่ปรากฏในกลุ่มคำขึ้นมาเป็นคำเรียงในการจัดเรียง และได้จัดทำฉบับอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งผู้ที่เป็นสมาชิกของ MEDLINE สามารถเข้ามาใช้ได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

3. แหล่งอ้างอิงสำหรับการกำหนดหัวเรื่อง

3.1 แหล่งอ้างอิงภาษาไทย

ก. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 เป็นหนังสือที่รวบรวมคำที่มีอยู่ในภาษาและกำหนดอักขรวิธี การอ่าน ความหมาย ตลอดจนประวัติที่มาของคำ โดยราชบัณฑิตยสถานได้จัดพิมพ์พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 เผยแพร่เป็นครั้งแรก และมีการพิมพ์ซ้ำ 6 ครั้ง นอกจากนี้ยังได้มีการจัดทำพจนานุกรมนี้ในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (ซีดีรอม) ในปี พ.ศ.2539 และเนื่องจากทั้งหนังสือและซีดีรอมไม่เพียงพอแก่ผู้ที่มีความจำเป็นต้องใช้ ราชบัณฑิตยสถานจึงแก้ไขปัญหาโดยการให้บริการสืบค้นข้อมูลพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยสามารถเข้าถึงได้ที่ URL: <http://rirs3.royin.go.th/ridictionary/lookup.html> และสามารถติดตั้งพจนานุกรมฉบับอิเล็กทรอนิกส์ในเครื่องคอมพิวเตอร์ได้

ข. พจนานุกรมคำทับศัพท์: ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลี สเปน ญี่ปุ่น รัสเซีย อาหรับ และมลายู จัดทำโดยราชบัณฑิตยสถาน จัดทำขึ้นเนื่องจากหลักการทับศัพท์ภาษาอังกฤษซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้จัดทำขึ้นเป็นอันดับแรกนั้น ไม่เหมาะสมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ทับศัพท์คำภาษาอื่น ๆ แม้ว่าจะเป็นการทับศัพท์จากคำที่ถ่ายคำมาเป็นภาษาโรมันแล้วก็ตาม จึงได้พิจารณากำหนดหลักการทับศัพท์ภาษาอื่น ๆ รวม 9 ภาษา ซึ่งในการจัดทำหลักการของแต่ละภาษานั้น ราชบัณฑิตยสถานได้เชิญผู้เชี่ยวชาญในภาษานั้น ๆ ร่วมเป็นคณะกรรมการ เพื่อให้หลักการที่จัดทำนี้ถูกต้อง ใกล้เคียงกับหลักการเขียน และอ่านของภาษานั้น ๆ มากที่สุด

ค. พจนานุกรมคำทับศัพท์ จัดทำโดยชนินทร์ชัย อินทிரารณ ซึ่งผู้เรียบเรียงยึดแนวและหลักเกณฑ์การเขียนคำทับศัพท์ตามประกาศของราชบัณฑิตยสถาน เพื่อเป็นแนวทางและเป็นคู่มือประกอบในการเขียนคำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย นอกจากนี้ยังได้รวบรวมเอาหลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน รัสเซีย สเปน อิตาลี ญี่ปุ่น อาหรับ และมลายูไว้ด้วย

ง. ศัพท์บัญญัติ พร้อมคำอธิบายจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 จัดทำโดยราชบัณฑิตยสถาน เป็นการแยกพิมพ์ศัพท์บัญญัติที่ถูกรวบรวมไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ซึ่งนับเป็นการขึ้นทะเบียนศัพท์เหล่านี้ไว้ในภาษาไทย และได้นิยามความหมายของศัพท์ไว้แล้ว สามารถเข้าถึงได้ที่ URL: <http://rirs3.royin.go.th/coinages/webcoinage.php>

จ. ศัพท์ต่างประเทศที่ใช้คำไทยแทนได้ จัดทำโดยคณะทำงานศูนย์ส่งเสริมและเผยแพร่การใช้ภาษาไทย ของราชบัณฑิตยสถาน โดยรวบรวมคำต่างประเทศซึ่งเป็นคำทั่วไปที่คนไทยนิยมพูดทับศัพท์ นำมากำหนดคำไทยที่ใช้แทนได้ พร้อมยกตัวอย่างประโยคที่มีการใช้คำต่างประเทศนั้น ฉบับปรับปรุงแก้ไขครั้งล่าสุด คือ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ.2549

ฉ. ศัพท์คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ จัดทำโดยคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์คอมพิวเตอร์และคณะกรรมการบัญญัติศัพท์เทคโนโลยีสารสนเทศ ของราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นการจัดพิมพ์เฉพาะศัพท์บัญญัติโดยไม่มีคำอธิบายศัพท์ สำหรับฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1-5 ใช้ชื่อหนังสือว่า พจนานุกรมศัพท์คอมพิวเตอร์ ฉบับปรับปรุงแก้ไขครั้งล่าสุด คือ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 ปี พ.ศ.2546 ได้แก้ไขเพิ่มเติมศัพท์พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อหนังสือด้วย

ช. การพัฒนาศัพท์สัมพันธ์ด้านการศึกษาทางไกล : รายงานการวิจัย จัดทำโดยชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ในการจัดเก็บ ค้นหา และเข้าถึงสารนิเทศด้านการศึกษาทางไกลในระบบเครือข่ายบรรณสารสนเทศของมหาวิทยาลัย ประกอบด้วยศัพท์ดรรชนีที่ผ่านการพิจารณาเลือกสรร จำนวน 705 คำ จำแนกเป็น คำศัพท์ที่ใช้ควบคุม จำนวน 441 คำ และเป็นคำศัพท์ที่ไม่ใช่เป็นคำศัพท์หลัก จำนวน 264 คำ

ซ. ซีดีรอมศัพท์บัญญัติ ของบริษัท ไทยอินฟอร์เมชันพับลิชชิงซิสเต็มส์ จำกัด รวบรวมคำที่ใช้ในทางวิชาการ หรือที่เรียกว่าศัพท์บัญญัติ เพื่อช่วยให้เข้าใจความหมายและนำไปใช้ได้ถูกต้อง พร้อมทั้งมีคำศัพท์ภาษาอังกฤษ และภาพประกอบควบคู่กัน เพื่อช่วยให้เข้าใจง่าย เหมาะสำหรับนักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

ณ. เว็บไซต์ฐานข้อมูล Journal Link เป็นฐานข้อมูลชี้แหล่งวารสารในประเทศไทย อันเกิดจากความร่วมมือระหว่างห้องสมุดต่างๆ ทั่วประเทศไทยทั้งสิ้น 205 แห่ง ผู้ใช้สามารถเข้าถึงแหล่งจัดเก็บวารสารทั้งวารสารภาษาไทยและวารสารภาษาต่างประเทศอย่างสะดวก ทันสมัย และรวดเร็ว อีกทั้งผู้ใช้อังยังสามารถเชื่อมโยง (Link) ไปยังวารสารที่มีการให้บริการบนอินเทอร์เน็ต (Internet) ได้อีกด้วย สามารถเข้าถึงได้ที่ URL: <http://www.journalink.or.th/FindBySubject.asp>

ญ. เว็บไซต์ฐานข้อมูล Chulamesh เป็นฐานข้อมูลหัวเรื่องและศัพท์ วิทยาศาสตร์การแพทย์อังกฤษ-ไทย ซึ่งรวบรวมศัพท์อังกฤษ และคำแปล ภาษาไทยหรือ คำศัพท์ จากหนังสือตำราวิทยาศาสตร์การแพทย์ภาษาไทย ซึ่งแต่งโดยคณาจารย์ของ มหาวิทยาลัยของรัฐทั่วประเทศ หัวเรื่องการแพทย์ภาษาไทยจากหนังสือหัวเรื่องการแพทย์ อังกฤษ-ไทย ของ ห้องสมุดโรงเรียนแพทย์ต่าง ๆ ของรัฐ และศัพท์แพทยศาสตร์ของราชบัณฑิตยสถาน ฉบับล่าสุด ได้รวบรวมไว้ในฐานข้อมูลนี้ด้วย วิเคราะห์ และเรียบเรียงศัพท์อังกฤษภายใต้ หัวเรื่อง การแพทย์ ฉบับมาตรฐานของหอสมุดแพทย์แห่งชาติอเมริกัน หัวเรื่องและศัพท์ วิทยาศาสตร์ การแพทย์อังกฤษ จำนวนประมาณ 100,000 คำ ฐานข้อมูลนี้จะช่วยให้ผู้สืบค้นศึกษา ความหมาย และคำแปลของศัพท์ วิทยาศาสตร์การแพทย์ภาษาไทย ได้อย่างกว้างขวาง หลากหลาย และ เฉพาะเจาะจง สามารถเข้าถึงได้ที่ URL: <http://161.200.96.233/mesh/>

3.2 แหล่งอ้างอิงภาษาอังกฤษ

ก. Dictionary for Library and Information Science จัดทำโดย Reitz, Joan M. เป็นพจนานุกรมศัพท์ทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ และคำศัพท์ทางการพิมพ์ สิ่งพิมพ์ การค้าหนังสือ ศิลปะ ประวัติหนังสือ วรรณกรรม บรรณานุกรม โทรคมนาคม และวิทยาการ คอมพิวเตอร์ โดยคำที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับนี้อ้างอิงจากมาตรฐานการลงรายการ AACR2

ข. The Oxford English Dictionary เป็นพจนานุกรมที่ตีพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ถือเป็นพจนานุกรมภาษาอังกฤษเชิงวิชาการและละเอียด ที่สุด เป้าหมายของพจนานุกรมนี้ คือ เพื่อนำเสนอลำดับคำเรียงตามตัวอักษร ที่ก่อให้เกิดเป็น คำศัพท์ในภาษาอังกฤษ จากช่วงเวลาเก่าแก่ที่สุดเท่าที่เคยมีบันทึกมาจวบจนปัจจุบัน โดยมี ข้อเท็จจริงอันเกี่ยวเนื่องทั้งหมด ในเชิงรูปคำ ประวัติศาสตร์ การออกเสียง และรากศัพท์ ไม่เน้น เฉพาะภาษามาตรฐานในวรรณคดี และการสนทนาเท่านั้น ไม่ว่าในเวลาปัจจุบัน หรือศัพท์ที่ เลิกใช้ หรือศัพท์โบราณ แต่เน้นคำศัพท์เฉพาะทางที่สำคัญ และการใช้ในท้องถิ่นระดับกว้าง และศัพท์สแลงด้วย (the Wikimedia Foundation, 2007)

ค. เว็บไซต์ฐานข้อมูล OhioLink เป็นฐานข้อมูลที่เกิดจากความร่วมมือ ของวิทยาลัยแห่งโอไฮโอ ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา และห้องสมุดแห่งรัฐโอไฮโอ มี วัตถุประสงค์เพื่อจัดหาวิธีการเข้าถึงวัสดุสารนิเทศที่มีอยู่ในห้องสมุดของรัฐที่ง่ายและ รวดเร็ว โดยฐานข้อมูลประกอบด้วย 6 ฐานหลัก คือ ฐานข้อมูลวัสดุสารนิเทศของห้องสมุด ฐานข้อมูลงานวิจัย ฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์ ฐานข้อมูลสื่อดิจิทัล ฐานข้อมูล e-book และฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ สามารถเข้าถึงได้ที่ URL: <http://olc1.ohiolink.edu/search/>

ง. เว็บไซต์ฐานข้อมูล WorldCat เป็นสหรายการออนไลน์ที่ให้บริการ ออนไลน์แก่ห้องสมุดมาตั้งแต่ พ.ศ. 2514 (ค.ศ.1971) ประกอบด้วยข้อมูลทางบรรณานุกรม

ของสิ่งพิมพ์และวัสดุอื่นๆ ของห้องสมุดสมาชิก OCLC โดยมีจำนวนระเบียบมากกว่า 750 ล้าน ระเบียบ สามารถเข้าถึงได้ที่ URL: <http://worldcat.org/>

จ. เว็บไซต์ AGROVOC Thesaurus ของ Food and Agriculture Organization of the United Nations ประกอบด้วยศัพท์ควบคุมหลายภาษา ซึ่งครอบคลุมทุกสาขาวิชาทางด้านการเกษตร วิชาการป่าไม้ วิชาการประมง วิชาการอาหาร และวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สิ่งแวดล้อม เป็นต้น สามารถเข้าถึงได้ที่ URL: http://www.fao.org/aims/ag_intro.htm

ฉ. เว็บไซต์ ERIC Thesaurus เป็นระบบสารสนเทศแห่งชาติที่ออกแบบขึ้นมาเพื่อใช้ในการเข้าถึงวรรณกรรมทางการศึกษาและที่เกี่ยวข้อง เป็นกรณีในการค้นหาบทความวารสาร รายงานการวิจัย หลักสูตรและการสอน วัสดุการสอน แฟ้มข้อมูลคอมพิวเตอร์ ฯลฯ สามารถเข้าถึงได้ที่ URL: http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/Home.portal?_nfpb=true&_pageLabel=Thesaurus&_nfls=false

ช. เว็บไซต์ Art and Architecture Thesaurus: AAT จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นคำแทนสาระของเครื่องมือช่วยค้นในการค้นหาสารสนเทศที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม คำศัพท์ที่กำหนดขึ้น จัดทำขึ้นเพื่ออธิบาย วัตถุ วัสดุสารสนเทศที่เป็นตัวอักษร รูปภาพ สถาปัตยกรรม แบ่งโครงสร้างการจัดเรียงออกเป็น 7 กลุ่ม ได้แก่ แนวคิดที่เกี่ยวข้อง (Associated concepts) ลักษณะทางกายภาพ (Physical attribute) รูปแบบและช่วงเวลา (Style and periods) หน่วยงาน (Agents) กิจกรรม (Activities) วัสดุ (Materials) และวัตถุ (Objects) ซึ่งในแต่ละกลุ่มจะมีการจำแนกกลุ่มย่อย ๆ โดยในแต่ละกลุ่มจะจัดเรียงตามลำดับความสัมพันธ์ของคำ AAT ที่เป็นฉบับพิมพ์แบ่งเนื้อหาเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนที่จัดเรียงตามลำดับโครงสร้างความสัมพันธ์และส่วนที่จัดเรียงตามลำดับอักษร ซึ่งจะมีการอธิบายคำศัพท์ และการแสดงความสัมพันธ์ของคำศัพท์ มีการจัดทำในรูปแบบ CD-ROM และ Web site ซึ่งในฉบับอิเล็กทรอนิกส์จะทำการปรับปรุงอยู่เสมอ สามารถเข้าถึงได้ที่ URL: <http://www.getty.edu/research/tools/vocabulary/aat/>

ลักษณะและสัญลักษณ์ที่ปรากฏในคู่มือหัวเรื่อง

1. คำศัพท์ที่กำหนดให้ใช้เป็นหัวเรื่องที่ปรากฏอยู่ในคู่มือจะพิมพ์ตัวตัวอักษรตัวหนา (boldface type)
2. บางหัวเรื่องอาจมี "Scope notes" ประกอบอยู่ด้วย เพื่อกำหนดนิยามของแต่ละหัวเรื่อง ทั้งนี้เพื่ออธิบายความหมายของหัวเรื่องนั้นๆ ให้ชัดเจน ไม่คลุมเครือ
3. กำหนดให้ใช้สัญลักษณ์เพื่อแสดงรายการโยง คือ

UF -- (Used For)	- นำหน้าคำหรือวลีที่ไม่ใช้เป็นหัวเรื่อง
USE	- นำหน้าคำหรือวลีที่ใช้เป็นหัวเรื่อง

- BT -- (Broader Terms) - นำหน้าหัวเรื่องที่มีเนื้อหากว้างกว่า
- NT -- (Narrower Terms) - นำหน้าหัวเรื่องที่มีเนื้อหาเฉพาะเจาะจงกว่า
- RT -- (Related Terms) - นำหน้าหัวเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องกัน
- SA -- (See Also) - รายการโยงดูเพิ่มเติมหัวเรื่องที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในกลุ่มเดียวกัน โดยไม่จำเป็นต้องเพิ่มหัวเรื่องในกลุ่มดังกล่าวไว้ในรายการ หรือเป็นการระบุให้ใช้หัวเรื่องย่อยที่ใช้คำหรือกลุ่มคำที่แตกต่างจากหัวเรื่องใหญ่ในความหมายเดียวกัน

หากสังเกตคุณลักษณะของหัวเรื่อง จะเห็นว่ามีความคล้ายคลึงศัพท์สัมพันธ์มาก กล่าวคือ ต่างเป็นศัพท์ควบคุมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันปัญหาอันเกิดจากภาษาของเอกสาร เช่น คำที่มีรูปศัพท์ต่างกัน แต่มีความหมายเหมือนกัน ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีลักษณะโครงสร้างที่คล้ายคลึงกันอีกด้วย เช่น BT NT เป็นต้น แต่ถึงแม้จะคล้ายคลึงกันอย่างไรก็ยังคงมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง นั่นคือ ศัพท์สัมพันธ์นั้นเหมาะสมกับการนำไปใช้เพื่อกำหนดศัพท์สำหรับสืบค้นด้วยคอมพิวเตอร์ เนื่องจากมีความละเอียดลึกซึ้งในแง่ของการวิเคราะห์เนื้อหามากกว่า ส่วนหัวเรื่องนั้นเหมาะกับการสืบค้นด้วยบัตรรายการหรือสืบค้นเนื้อหาที่ไม่เฉพาะเจาะจงมากนัก (เดชา นันทพิชัย, 2546: 12-13) อย่างไรก็ตามปัจจุบันมักมีการนำไปใช้ในลักษณะผสมผสานกัน ขึ้นกับว่าหน่วยสารสนเทศนั้นๆ มีความต้องการให้คำศัพท์ในระบบนั้นเป็นอย่างไร

4. คำหรือวลีที่ตามหลังเครื่องหมายยัติภังค์ (“-”) แสดงว่าเป็นหัวเรื่องย่อย ซึ่งหัวเรื่องย่อยจะมีหน้าที่เพื่อกำหนดขอบเขต และให้ความหมายที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้นของหัวเรื่องนั้นๆ

หัวเรื่องย่อย แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

(2) หัวเรื่องย่อยเฉพาะเรื่อง เช่น

- Agriculture—Accounting
- เกษตรกรรม—การถ่ายทอดเทคโนโลยี

(3) หัวเรื่องย่อยแสดงรูปแบบการเขียนของวัสดุสารนิเทศ เช่น

- Education--Periodicals
- วิทยาศาสตร์—พจนานุกรม

(4) หัวเรื่องย่อยแสดงยุคสมัยหรือกาลเวลา เช่น

- Great Britain—History—To 55 B.C.
- ไทย—ประวัติศาสตร์

(5) หัวเรื่องย่อยที่เป็นชื่อภูมิศาสตร์ เช่น

- Education--Thailand
- การแข่งรถ—ฝรั่งเศส

จากลักษณะและสัญลักษณ์ของหัวเรื่อง ทำให้สามารถจำแนกวัตถุประสงค์ของหัวเรื่องออกเป็น 2 ประการ คือ

(1) เป็นเครื่องมือทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศที่มีเนื้อหาอย่างใดอย่างหนึ่งได้ตรงตามความต้องการ

(2) เป็นเครื่องมือที่จัดหาสารสนเทศที่มีเนื้อหาที่สัมพันธ์กันให้กับผู้ใช้ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศไทย

อุบลวรรณ ปิติพัฒนาไพฑูริย์ (2518) ศึกษาเรื่องหัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทยของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและรวบรวมหัวเรื่อง สำหรับหนังสือภาษาไทยที่ใช้อยู่ในห้องสมุดมหาวิทยาลัย 10 แห่ง รวมทั้งการศึกษาปัญหาต่างๆ ที่บรรณารักษ์ประสบในการให้หัวเรื่องภาษาไทย นอกจากนี้ยังประเมินคุณค่าหนังสือคู่มือ ที่ห้องสมุดแต่ละแห่งใช้

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดของหัวเรื่องภาษาไทย คือ ขาดหนังสือคู่มือการให้หัวเรื่องที่ทันสมัย สำหรับปัญหาอื่นๆ ได้แก่ ปัญหาหัวเรื่องในหนังสือคู่มือกำหนดไว้ไม่พอใช้ ปัญหาการโยงข้อความมีจำนวนน้อย ปัญหาการกำหนดคำที่จะใช้เป็นหัวเรื่องว่าทำอย่างไรจึงจะได้คำที่สั้นและได้ใจความ และปัญหาการกำหนดหัวเรื่องภาษาไทยจากคำในภาษาต่างประเทศ

ดาราวรรณ เจียมเพิ่มพูน (2525) ศึกษาเรื่องการทำหัวเรื่องภาษาไทยในสาขาประชากรศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัญหาการทำหัวเรื่องภาษาไทยสำหรับหนังสือและ

เอกสารในสาขาประชากรศาสตร์ จากห้องสมุดเฉพาะทางประชากรศาสตร์และแพทยศาสตร์ในกรุงเทพฯ 7 แห่ง และสำรวจ รวบรวม และวิเคราะห์หัวเรื่องทางประชากรศาสตร์จาก 3 แหล่ง

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัญหาที่สำคัญในการกำหนดหัวเรื่อง คือ การขาดหนังสือคู่มือการให้หัวเรื่องในสาขาวิชาประชากรศาสตร์ เนื่องจากบรรณารักษ์ห้องสมุดเฉพาะในสาขาวิชานี้ไม่มีการประชุมปรึกษาหารือกัน

บุญยาพร ปานดิษฐ์ (2530) ศึกษาเรื่องหัวเรื่องภาษาไทยในสาขานิติศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัญหาการให้หัวเรื่องภาษาไทยสำหรับหนังสือและเอกสารในสาขานิติศาสตร์ และศึกษาความนิยมในการเลือกใช้หัวเรื่องภาษาไทยในสาขานิติศาสตร์ของบรรณารักษ์จัดหมู่และทำบัตรรายการจากห้องสมุดกฎหมาย 9 แห่ง

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า บรรณารักษ์ประสบปัญหาในระดับมากเกี่ยวกับหัวเรื่องภาษาไทยในสาขานิติศาสตร์มีจำนวนน้อย

ละออ รอดมณี (2531) ศึกษาเรื่องหัวเรื่องภาษาไทยสาขาประมง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหัวเรื่องภาษาไทยสาขาประมง เพื่อรวบรวมปัญหาที่บรรณารักษ์และนักวิชาการประมงประสบในการใช้หัวเรื่องสาขาประมง และรวบรวมบัญชีหัวเรื่องภาษาไทยสาขาประมง

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า บรรณารักษ์ประสบปัญหาหัวเรื่องภาษาไทยสาขาประมงมีจำนวนน้อย และไม่ครอบคลุมความก้าวหน้าใหม่ๆ ในสาขาประมง

อนงค์ คุปตระกูล (2533) ศึกษาเรื่องหัวเรื่องภาษาไทยสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหัวเรื่องภาษาไทยสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์จากหนังสือหัวเรื่องภาษาไทย 3 เล่ม และจากหัวเรื่องที่บรรณารักษ์กำหนดขึ้นใช้เองเปรียบเทียบกับหัวเรื่องในหนังสือ Library of Congress Subjects Headings และ Sear List of Subject Headings และศึกษาปัญหาการให้หัวเรื่อง และรวบรวมตารางหัวเรื่องย่อยภาษาไทยสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัญหาที่บรรณารักษ์ส่วนใหญ่ประสบ คือ หัวเรื่องภาษาไทยสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ที่มีอยู่ในหนังสือหัวเรื่องมีน้อยโดยเฉพาะหัวเรื่องย่อย

เพ็ญแข ประจงใจ (2533) ศึกษาเรื่องหัวเรื่องภาษาไทยสาขาวิศวกรรมศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัญหาการใช้หัวเรื่องภาษาไทยสาขาวิศวกรรมศาสตร์ ของบรรณารักษ์จัดหมู่และทำบัตรรายการจากห้องสมุดวิศวกรรมศาสตร์ และศึกษาความนิยมในการเลือกใช้หัวเรื่องภาษาไทยสาขาวิศวกรรมศาสตร์ของนักวิชาการวิศวกรรมศาสตร์

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัญหาที่บรรณารักษ์ประสบในการให้หัวเรื่องหนังสือภาษาไทยสาขาวิศวกรรมศาสตร์ พบปัญหาตามลำดับมากน้อย ดังนี้ 1) ไม่มีหัวเรื่องภาษาไทยทางวิศวกรรมศาสตร์เป็นมาตรฐาน 2) หัวเรื่องที่หนังสือคู่มือการให้หัวเรื่องกำหนดไว้ั้นไม่พอใช้โดยเฉพาะศัพท์วิชาการด้านวิศวกรรมศาสตร์ 3) หัวเรื่องบางหัวเรื่องที่ปรากฏในคู่มือให้ความหมายกว้างเกินไป ขาดความละเอียดและเฉพาะเจาะจง 4) หนังสือเฉพาะวิชากับหัวเรื่องที่มีอยู่ไม่สัมพันธ์กัน

เพ็ญพิมล คงมนต์ (2539) ศึกษาเรื่องการกำหนดหัวเรื่องภาษาไทยสาขาสาธารณสุขศาสตร์ของห้องสมุดทางด้านสาธารณสุขศาสตร์ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ในด้านคู่มือที่ใช้ วิธีการกำหนดหัวเรื่อง และปัญหาในการกำหนดหัวเรื่อง

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า บรรณารักษ์ใช้หนังสือคู่มือหัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทย ของ คณะอนุกรรมการกลุ่มวิเคราะห์เลขหมู่และทำบัตรรายการห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา; Library of Congress Subjects Headings และ Medical Subject Headings บรรณารักษ์ใช้วิธีการกำหนดหัวเรื่องโดยการพิจารณาชื่อเรื่องของสิ่งพิมพ์ ใช้คำที่ปรากฏในหนังสือคู่มือหัวเรื่อง และเป็นคำที่นักวิชาการในสาขาสาธารณสุขศาสตร์ใช้ ปัญหาที่พบ คือ หัวเรื่องมีจำนวนน้อย ไม่ทันสมัย และเป็นหัวเรื่องกว้างๆ ไม่เฉพาะเจาะจง

งานวิจัยในต่างประเทศ

Saupert (2001) ศึกษาเรื่องกระบวนการวิเคราะห์เรื่องของบรรณารักษ์ชาวสโลวาเกียและบรรณารักษ์ชาวอเมริกัน ที่ทำหน้าที่กำหนดหัวเรื่องสำหรับทรัพยากรสารสนเทศ ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาและห้องสมุดประชาชน

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า บรรณารักษ์ทั้งสองแห่งพยายามพิจารณาว่าวัสดุสารนิเทศมีเนื้อหาเกี่ยวกับอะไร โดยบรรณารักษ์ชาวอเมริกันพยายามทำความเข้าใจทั้งหัวข้อเรื่อง และวัตถุประสงค์การนำเสนอของผู้แต่ง ในขณะที่บรรณารักษ์ชาวสโลวาเนียพิจารณาหัวข้อเรื่องเท่านั้น และบรรณารักษ์ทั้งสองแห่งใช้หัวข้อเรื่องที่มีอยู่แล้วในการสร้างหัวข้อเรื่องใหม่ และ/หรือเพื่อค้นหาหัวข้อเรื่องสำหรับทรัพยากรสารนิเทศที่จะกำหนดหัวข้อเรื่อง

Banks (2003) ศึกษาเรื่องจำนวนหัวข้อเรื่องสำหรับทรัพยากรสารนิเทศแต่ละรายการมีผลต่อการยืมทรัพยากรสารนิเทศหรือไม่

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า จำนวนหัวข้อเรื่องเฉลี่ยสำหรับทรัพยากรสารนิเทศแต่ละรายการ คือ 2.2 หัวข้อเรื่อง

จากผลการวิจัยจำนวน 8 เรื่องดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดหัวข้อเรื่องสำหรับทรัพยากรสารนิเทศ ดังนี้

1. คู่มือที่ใช้ในการกำหนดหัวข้อเรื่อง

ผลการวิจัย ของ เพ็ญพิมล คงมนต์ (2539) พบว่า บรรณารักษ์ใช้หนังสือคู่มือหัวข้อเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทย ของ คณะอนุกรรมการกลุ่มวิเคราะห์เลขหมู่และทำบัตรรายการห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา Library of Congress Subjects Headings และ Medical Subject Headings

2. วิธีการกำหนดหัวข้อเรื่อง

ผลการวิจัย ของ เพ็ญพิมล คงมนต์ (2539) พบว่า บรรณารักษ์ใช้วิธีการกำหนดหัวข้อเรื่องโดยการพิจารณาชื่อเรื่องของสิ่งพิมพ์ ใช้คำที่ปรากฏในหนังสือคู่มือหัวข้อเรื่อง และเป็นคำที่นักวิชาการในสาขาสาธารณสุขศาสตร์ใช้ ส่วน Sauperl (2001) พบว่า บรรณารักษ์ชาวอเมริกันพยายามทำความเข้าใจทั้งประเด็นเรื่อง และวัตถุประสงค์การนำเสนอของผู้แต่งพิจารณาว่าวัสดุสารนิเทศมีเนื้อหาเกี่ยวกับอะไร ในขณะที่บรรณารักษ์ชาวสโลวาเนียพิจารณาประเด็นเรื่อง

เท่านั้น และบรรณารักษ์ใช้หัวเรื่องที่มีอยู่แล้วในการสร้างหัวเรื่องใหม่ และ/หรือเพื่อค้นหาหัวเรื่องสำหรับทรัพยากรสารสนเทศที่จะกำหนดหัวเรื่อง

3. จำนวนหัวเรื่องสำหรับทรัพยากรสารสนเทศแต่ละรายการ

Banks (2003) พบว่า จำนวนหัวเรื่องเฉลี่ยสำหรับทรัพยากรสารสนเทศแต่ละรายการ คือ 2.2 หัวเรื่อง

4. ปัญหาในการกำหนดหัวเรื่อง

ผลการวิจัย ของ บุญยาพร ปานดิษฐ (2530) อณรงค์ คุปตระกูล (2533) เพ็ญแข ประจงใจ (2533) และเพ็ญพิมล คงมนต์ (2539) ปรากฏผลสอดคล้องกัน คือ บรรณารักษ์ประสบปัญหาเกี่ยวกับหัวเรื่องภาษาไทยในสาขาวิชาเฉพาะ กล่าวคือ สาขานิติศาสตร์ สาขาประมง สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาวิศวกรรมศาสตร์ และสาขาสาธารณสุขศาสตร์มีจำนวนน้อย ส่วนดารารวรรณ เจียมเพิ่มพูน (2525) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ การขาดหนังสือคู่มือการให้หัวเรื่องในสาขาวิชาประชากรศาสตร์